

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDEND KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 3

1974

13^e jrg.

- MARKE-ONTWIKKELING RONDOM GOOR -

VERVOLG KRONIEK VAN GOOR

NA DE GELDERSE OORLOGEN, die het normale leven in onze streken ernstig hadden ontwricht en ingrijpende veranderingen hadden bewerkstelligd op staatkundig gebied, kon Twente herademen in het vooruitzicht op een nieuwe toekomst.

Opgeklommen van graafschapscentrum tot bisschoppelijke vestingstad — een ontwikkeling die we uitvoerig en in een breed verband hebben gevolgd — is de rol van het in 1518 ontveste stedeke Goor van lieverlee teruggedrongen tot die van kerkcentrum en hof-/markt-/havenplaats in een agrarische omgeving.

Het agrarische karakter van Goor komt in deze tijd vooral tot uiting in de spanningen, die samenhangen met het gebruik van de woeste gronden. Zij vestigen onze aandacht op de marke-ontwikkeling in dit gebied.

KEDINGERMARCK

De historicus B. H. Slicher van Bath, die de oorspronkelijke betekenis van 'Marca' verklaart als merk, merkteken, grens en het door een grens omsloten gebied, komt aan de hand van een oorkonden-onderzoek tot de conclusie dat het woord 'mark' in Oost-Nederland eerst met zekerheid in de tweede helft van de 13e eeuw wordt gebezigd in relatie tot de eigendom of het gebruik van ongecultiveerde gronden. Om deze gerechtigdheid aan te duiden, gebruikte men aanvankelijk bij voorkeur de omschrijving 'warscaph'. In Twente is voor het eerst in het jaar 1297 sprake van één warschap (in de Lutte); [302].

Vanaf 1300 tot 1500 is er een sterke tendens merkbaar om zekere onbepaalde rechten, welke men op de ongecultiveerde gronden kon doen gelden, aan te duiden met de nauwkeurigere omschrijving 'mark'; [303].

Voor wat betreft het Reggegebied nabij Goor, vonden we voor het eerst melding gemaakt van 'mark' op 29 maart 1299, wanneer Wilhelmus, graaf van Dale (heer van Diepenheim, red. TP), verklaart dat hij met raad van zijn oom Giselbertus de Bronchorst ter gedachtenis van wijlen zijn vader (Otto II van Dale en Diepenheim, red. TP) en zijn moeder Kunegundis (van Brunchorst, red. TP) aan de kerk van Lochem het recht verleent om met één bijl hout te hakken in zijn woud Deypenheim, anders geheten KEDINGERMARCK; [304].

Op 23 juli 1319 bevestigt Otto, graaf van Thekenenborg (Tecklenburg) en Dalen, de schenking door Wilhelmus, graaf van Dale (voornoemd) om met een bijl hout te hakken in 's graven woud Depenhem of KEDINGERMARCK; hij verklaart dat het aan de kerk van Lochem geschonken slag één van de 72 slagen in vorengenoomd bos is, die vanouds verbonden zijn aan de hof Nova Curtis (Nijehof), gelegen bij Depenhem; [305].

Uit deze schenking blijkt, dat de graaf van Dale eigenaar is van het woud Diepenheim en dat het recht, genaamd Kedingermarck, van hem uitgaat. De betrokken waarden zijn verbonden aan de Nijehof bij Diepenheim, ten dienste uiteraard van de onderhorige pachtbedrijven. Over gebruiksrechten van geërfden (mede-grondeigenaren) wordt niet gesproken. Het kaprecht van de kerk te Lochem is een geschenk van de graaf in zijn hoedanigheid van grond- en hofheer te Diepenheim.

Circa twaalf jaar later (in 1331) koopt de Utrechtse bisschop, Jan van Diest, van zijn neef Willem van Boestelle en Conegonde, „zijn echte wijf”, erfdochter van Dale-Diepenheim, diens graafschap Dale a/d Lippe en de heerlijkheid Diepenheim, tot dusverre een eigen vrije bezitting.

Bij deze koop gaan over in handen van de bisschop niet alleen de burch te Diepenheim, de kerk en 'de Meynhof' bij de molen te Diepenheim (lees: Neynhof, waarmee wel de hierboven genoemde Nova Curtis oftewel Nijehof bedoeld zal zijn, mogelijk een nieuwe Hof naast die van 'Donckerlo' te Diepenheim, die tegelijkertijd aan de bisschop komt), maar ook vele bezittingen die buiten de heerlijkheid zijn gelegen, zoals 'de Hof te Stockem' bij Markelo en de daaronder behorende erven, mit eygen luden, mit gherechten... enz.; [306].

Sedert 1331 (aankoop Diepenheim) zijn de Hoven te Diepenheim alsmede de Hof te Stokkum met die te Goor [307] verenigd in één hand, teweeten die van de bisschop. Mogelijk zijn in dit deel van het Reggegebied de kleine eigenaren (geërfden) tenopzichte van de pachters (meyers) zo sterk in de minderheid geweest (in het Kerspel Goor blijken de kleine eigenaren, zoals we nog zullen zien, aanvankelijk geheel te ontbreken), dat — zo er al te beraadslagen viel over het gebruik van de woeste gronden — een markengenootschap zich hier voorhands niet kon doorzetten of niet van node was; [308].

Waarschijnlijk werd met de koop van Diepenheim cum annexis de weg gebaad voor een nauwere betrekking tussen de gebieden aan weerszijden van de Regge, met name het kerspelgebied Goor en de buurschap Stokkum, welke was gelegen in het kerspel Markelo; [309]. De genoemde gebieden werden niet langer doorsneden door tegengestelde (grafelijke en bisschoppelijke) belangen.

De belangen van de graaf liepen o.m. parallel met de Regge en raakten de stadsvrijheid van Goor: aan het einde van de goederenlijst van de graaf van Dale, welke slechts ten dele uit 1188 dateert, wordt een gebied genoemd, waarin de ganzendrift aan de hof te Stokkum behoort en welke zich naar de zijde van Goor uitstrekte tot aan Elsen [310]; zie no. 1 op de kaart, afgedrukt op blz. 107 van dit nummer TP. Met ganzendrift zijn hier de broeklanden langs de Regge bedoeld, welke voor het weiden van ganzen geschikt waren; [311].

Kedinger Richterambt

In dezelfde tijd, waarin Diepenheim met toebehoren in handen van de bisschop overging, kwam aan de ambulatorie rechtspraak in Twente een einde. Nog tot in de 14de eeuw heeft de schout (de hoogste rechterlijke ambtenaar van de bisschop in Twente, later drost genoemd) ten behoeve van de rechtspraak zijn ambtsgebied rondgereisd. Daarna werden de zittingen in de Twentse kerspelen geleid door ondergeschikte ambtenaren, in Rijssen aanvankelijk aangeduid als schout, maar — wellicht ter voorkoming van verwarring — in Twente zeer spoedig richters genaamd, die later op hun beurt werden bijgestaan door achterrichters; [zie Twentse Post van dec. 1972, blz. 47]. Merkwaardig is in dit verband, dat het richterambt Goor zich — in tegenstelling tot andere Twentse richterambten — niet begrensde tot het gelijknamige kerspel (met uitsluiting van de stad Goor en haar Wigbold, waar de schepenen de gerechtsdienaars waren), maar ook het kerspel Markelo met de buurschappen Beusbergen, Stokkum en Herike omvatte; [312].

In 1388 wordt genoemd 'Bruen van Hederike, gezworen richter van de bisschop in het Kerspel Goor'; [313]. Andere gegevens maken duidelijk, dat het ambt van richter van vroegere datum is. In 1328 wordt melding gemaakt van een schout van Rijssen, Henric Venecamp, waarvan de benoemingsbrief de bepaling bevatte, dat de schout 'onsen scold van Twenthe, wie dat hi es, van allen vervallen recht rekenighe doen (zal)'. Het is duidelijk dat deze gerechtsdienaar rekening en verantwoording moest afleggen aan de schout van Twente, Henric Weldam, die in hetzelfde jaar wordt genoemd; [314]. In 1351 was richter te Rijssen Jacob Rozinck en ook in 1408 schijnt Rijssen met de omliggende buurschappen (Wierden, Hoge Hexel, Notter en Zuna, Rectum, Enter, Ypelo en Elsen) nog een eigen richter te hebben gehad; [315].

In 1444 en 1453 wordt echter een richter van KEDYNGHERLAND benoemd. In 1457 droeg bisschop David van Bourgondië het richterambt te Goor en Rijssen met het achtergericht binnen en buiten op aan Jacob van Thij, die in 1461 richter op Kedingen heet. Het richterambt der beide steden met het daarbij gelegen platteland lag dus in één hand; [316]. In 1477 klaagde Steven Grymberge bij een commissie van onderzoek, dat de schout van Rijssen, Jacob van Thye, hem tot achterrichter aldaar had aangesteld voor de tijd van drie jaren, tegen betaling van 38 golden rynsche gulden, zijnde de op dit ambt rustende schulden. Na anderhalf jaar had deze hem dat ambt afhandig gemaakt en aan Bertholt van Langen gegeven, zonder dat hij hem het betaald bedrag had teruggegeven en zonder dat hij hem dat ambt verder had laten gebruiken; [317].

Zij tenslotte nog opgemerkt dat het Schattingsregister van Twente uit het jaar 1475, hetwelk is ingedeeld naar kerspelen, slechts éénmaal het woord gericht gebruikt. Onder het totaal der geïnde bedragen uit Kedingen staat: „Somma van den gerichte van Kedingen 330 olde schilden”; [318].

Wanneer de schaarsheid van de gegevens ons niet bedriegt, zien we — ten tijde van de aankoop van Diepenheim door de bisschop in 1331 — een voortschrijdende organisatie van de bisschoppelijke macht in het gebied genaamd Kedingen, zowel landsheer-

lijk (rechtspraak) als grondheerlijk (landeigendom). Helemaal niets echter horen we in deze tijd over markeorganisatie of aaneensluiting van grondeigenaren tot markengenootschappen in Kedingerland.

Slicher van Bath voornoemd stelt vast, dat de aanwezigheid van een Hof (d.i. een centrum van bestuur en beheer over ondergeschikte landbouwbedrijven; zie bijdrage in TP van mrt. 1973, blz. 59) niet bevorderlijk is geweest voor de ontwikkeling van het markengenootschap. Vóór 1500 ontbreken de marken in zuid-Twente en het Reggegebied; [319].

Vermoedelijk heeft Slicher van Bath de hierboven aangehaalde oorkonden betreffende het kappen van hout in KEDINGERMARCK niet gekend. In zijn uitgebreide studie „Mensch en Land in de Middeleeuwen” (1e druk 1944, 2 delen) worden deze stukken door hem althans niet genoemd. Toch zouden we op grond van deze oorkonden uit 1299 en 1319 niet willen spreken van een marke Diepenheim. Weliswaar is hierin sprake van een gemeenschap van gerechtigden tot ongecultiveerde gronden, maar deze groep omvat slechts gebruikers (hofhorigen, die voorts tot hetzelfde hofverband ('de echte') behoren, dus geen eigenaren. Anderzijds moet worden opgemerkt, dat het begrip mark in deze oorkonden wordt gebezigd in een oorspronkelijke betekenis, namelijk in nauw verband met de eigendom en het gebruik van de ongecultiveerde grond. Eerst na 1350 — of beter nog na 1370, want in de tijd van 1350-1370 zijn er in Oost-Nederland maar vier gevallen, aldus S. v. B. [I, blz. 77] — krijgt mark de meer algemene betekenis van buurschap.

MARKVELDE

Bij Diepenheim ligt de buurschap MARKVELDE, die oudtijds kerkelijk tot de parochie Neede (bisdom Münster) behoorde, maar wereldlijk onder Diepenheim ressorteerde. De naam van de buurschap doet denken aan een mark. In de goederenlijst van de graaf van Dale uit 1888 (met ongedateerde toevoegingen uit latere tijd) ontbreekt de naam Markvelde; het betrokken gebied wordt in deze lijst meer dan eens aangeduid met de naam *ton Damme*, mogelijk in verband met een dam in de Buurserbeek (later Schipbeek genaamd).

J. G. Smit, in zijn „Aantekeningen over het grondbezit in Zuid-Twente gedurende de middeleeuwen” [320], constateert, dat het bezit van de heren van Diepenheim in Markvelde gering was: ao. 1188 en later worden als Diepenheims bezit slechts genoemd een erf ten Damme en de tienden over Henninchoven (Hennink). In latere tijd blijkt het klooster Ter Hunnepe bij Deventer grootgrondbezitter te zijn in Markvelde. In 1225 verpachtte de proost van St. Pieter te Utrecht de goederen in Markvelde, die *Lubbertus miles de Werslo of de Marcvelde* van hem in pacht had, aan het klooster Ter Hunnepe. In 1257 blijkt dit bezit te bestaan uit de erven Ripinch en Benering met de molen en bijbehoren genaamd Benring; [Oorkb. Utr., III, no. 1425]. De overige erven (aanvankelijk in het bezit van o.a. Van Warmelo, Van Twiclo, De Vos) worden achtereenvolgens door het klooster Ter Hunnepe aangekocht: ao. 1277 Hennink; ao. 1289 Nijenhuis; ao. 1343 Ripinchorst; ao. 1405 Bonking; ao. 1417 de Past; ao. 1421 de Valenmaat in dorp Diepenheim (weiland?); ao. 1437 Bo-

Twentse Post

Hoofredakteur: J.W.M. GIGENGACK

Drukkerij, Redactie en Administratie:

TWENTSE POST, Beekstr. 5, Hengelo (O.)

Telefoon: 17987 — Postgiro: 820018

Leesgeld 13,75 per half jaar. Los nr. 75 ct.

Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright Uitg.

terhuis; ao. 1454 de Timmerkamp (bouwland?); ao. 1460 Damme, een borgleen van Diepenheim. Het is duidelijk dat een eventuele gemeenschap van gerechtigden tot de woeste gronden in Markvelde slechts een groep gebruikers (pachters) kan zijn geweest, immers vóór 1500 is zogoed als de gehele buurschap in het bezit van het klooster Ter Hunepe. De overige bezittingen van dit klooster liggen voornamelijk in de wijde omtrek van Deventer en langs de Schipbeek. De twee hoven, die het klooster in de 14e eeuw bezit, de hof te Loo en de hof Essiking, waren bij Bathmen gelegen.

In de registers en rekeningen van de Utrechtse bisschop wordt Markvelde in 1381/83 buurschap genoemd. Eerst na 1500 vinden we Markvelde vermeld als mark; [321].

STOKKUMER MARK

Elders in het boven-Reggegebied zijn de bezitsverhoudingen vóór 1500 waarschijnlijk meer gespreid geweest.

De goederenlijst van Dale noemt in ?1188 hoven in:

Rijssen (curia Wernerling);
ENTER (curia Entheren);
STOKKUM (curia Stochem).

Bij een boedelscheiding van Almelse goederen in 1297 [322] worden hoven genoemd in:

Rijssen (curia Risnen);
RECTUM (curia Rotman).

Vervolgens wordt in het jaar 1341 vermeld [323] de hof:

Markelo (curtis Lambertine).

In de registers en rekeningen van het bisdom Utrecht [324] wordt in 1381/83 genoemd de hof:

Goor (curtis Gore).

Tenslotte worden achtereenvolgens in 1457 [325] en 1465 [326] genoemd de hoven:

Wierden (hof Wederden);
Markelo (hof Markelo).

Gaan we er van uit dat bij al deze hoven inderdaad sprake is van de uitoefening van de hof functies, die — wegens de toenmalige geldschaarste — er vooral op waren gericht om de pachten in natura in ontvangst te nemen (in de 14e eeuw neemt de levering van naturalia overigens af en krijgt de betaling in geld aan het einde van deze eeuw de overhand [327]), dan hebben onder deze hoven uiteraard onderhorige erven behoord. Al deze hoven met bijbehorende erven waren echter niet in het bezit van de Utrechtse bisschop. Hem behoorden toe de hof Wernerling te Rijssen, de hof te Enter en de hof te Stokkum (alle sedert de aankoop van Diepenheim in het jaar 1331), alsmede de hoven Goor (ao. 1381/83) en Markelo (ao. 1465); [de bisschoppelijke hoven te Diepenheim, teweten Donckerlo en Nova Curia (ao. 1331) alsmede de later genoemde bisschoppelijke hof aldaar, Kagheldinc (ao. 1417), die elkaar mogelijk in de hof functies hebben opgevolgd, blijven hier buiten beschouwing]. Ook de heer van Almelo blijkt eigenaar te zijn van een hof in Rijssen (ao. 1297), terwijl hij voorts een hof bezit in Rectum (ao. 1297) en later ook in Wierden (ao. 1457).

Verder bezit het Mauritius-Stift te Münster — evenals de Utrechtse bisschop — een hof te Markelo (ao. 1341; Lambertine).

Slechts drie van de bovengenoemde plaatsen worden vóór 1500 mark genoemd [328], teweten:

STOKKUM in ?1188 (met hof van [de bisschop]);
ENTER in 1351 (met hof van [de bisschop]);
RECTUM in 1457 (met hof van [de heer van Almelo]).

Eerst na 1500 is er in het boven-Reggegebied voorts sprake van de marken:

Wierden
Notter en Zuna
Rijssen
Ipelo
Elzen
Markelo
Herike (verenigd met Stokkum)
Kerspel-Goor.

Men zou zich kunnen denken, dat deze jongere marken zich na 1500 hebben losgemaakt uit groepen van buurschappen, die niet alleen aan dezelfde wildernis grensden, maar ook gezamenlijk gebruik maakten van die woeste gronden. Elders (in Noord-Twente) zien we een ontwikkeling, waarbij de grondeigenaren in de buurschappen Geesteren, Mander en Vasse komen tot een gezamenlijk beheer van de ongecultiveerde gronden en tezamen 'de Drieschichtige Mark' gaan vormen, waarvan het markerecht in 1498 uitging van „Roloff van Covorden,

holtrichter myt den ghemeynen erfghenamen"; [329].

Ook tussen de buurschappen Stokkum en Kerspel-Goor blijkt een relatie te hebben bestaan met betrekking tot het gebruik van de woeste gronden.

Een duidelijke aanwijzing in deze richting geeft een aantekening in het markeboek van Stokkum (Holtink 8 juni 1602), inhoudend, dat „t Oude recht der Stokkumers om te schutten en te panden van 't Withag herwaarts blijft gehandhaafd."

Dr. A. ten Doesschate, die een studie wijdde aan het grondbezit in het kerspel Goor in de middeleeuwen, en aan wie wij bovenstaand citaat ontleenen [330], wijst er op dat 'het Withag' [zie no. 90 op nevenstaande kaart] het meest zuid-oostelijke deel vormde van het kerspel Goor, dus het verst van Stokkum verwijderd. Hij concludeert: „Stokkum zou dus in het gehele Kerspel-Goor mogen schutten;" (dit betekent het recht van veedrift en de bevoegdheid om löslpend vee, toebehorend aan lieden die niet tot de plaatselijke gronden gerechtigd waren, op te sluiten. Eerst tegen betaling van de gestelde boete kon het pandbeslag worden opgeheven; red. TP).

Hoewel de relatie van Stokkum met het Kerspel Goor, zoals die blijkt uit de aantekening van 1602 [Markeboek Stokkum], kan dateren uit de tijd toen de bisschop bezitter was van de heerlijkheid Diepenheim en daarmee tevens van de Hof te Stokkum (Goor was reeds sedert 1027/1054 een bisschoppelijke bezitting [331]), dienen we in het oog te houden, dat de bisschoppelijke domeingoederen in Overijssel sedert 1523 waren overgegaan in handen van rooms keizer Karel V. Op het Huis Diepenheim lag toen nog een Gelders garnizoen, dat in 1536 door de stadhouder van de keizer in Overijssel, Georg Schenck, werd verjaagd.

Eén jaar later, in een oorkonde van 26 November 1537 [332] bekennen „die gemene Kerspelburen van Goor dat sie myt consente der gemenen erfgh(enamen) und borchmans van Goor" een stuk land verkopen, en dat de kopers „dit vors(chreven) stücke landes mogen werbetteren van (vergoeden aan) der gemenen marke op den mynnesten schaeden."

„Er wordt dus door de burenen van Kerspel-Goor over markegrond beschikt, zonder dat daarbij van de Marke van Stokkum wordt gerept," aldus Ten Doesschate voornoemd. En — zo zouden we hieraan willen toevoegen: — dit niettegenstaande het feit, dat de heerlijkheid Diepenheim reeds een jaar tevoren was verenigd met de overige domeingoederen van keizer Karel V in Overijssel, zodat de historische betrekkingen tussen het Huis Diepenheim (hoewel verwoest) en de Hof te Stokkum weer onbelemmerd konden worden opgenomen.

Ware het zo geweest, dat Kerspel-Goor toen was gelegen onder de Stokkumer Marke, dan zou een rechtshandeling als de voormelde grondverkoop in 1537 door de kerspelburen van Goor, waarvoor zij niemand anders dan alleen de grondeigenaren in het kerspel, waaronder de borgmannen van Goor, toestemming hebben gevraagd, een onrechtmatige daad zijn geweest. Kerspel-Goor gedraagt zich in 1537 dus als een zelfstandige marke en noemt zich ook als zodanig.

Dit beeld van zelfstandigheid wordt ondersteund door een getuigenis uit 1497, in welk jaar Arent van Bevervorden verklaart dat hij, ten tijde dat hij drost te Diepenheim was onder het bewind van bisschop Rolofs (van Diepholt, 1425-1455), met betrekking tot de aanleg van een sluis in het Westervliet (kerspel Markelo) een „guetliken overkomen" had gesloten 'in bijwesen der ghemeenen erfgh(enamen) van Stokkem ende Boesbergen ende anderen ende der vrende van Goer ende Diepenhem'; [zie TP febr. '73, blz. 56]. Goor wordt hier niet in één adem met Stokkum, maar afzonderlijk genoemd.

„t Oude recht der Stokkumers om te schutten en te panden" in het kerspel Goor, hoewel zeker behorend tot de oudste markerechten (recht van veedrift), is te beperkt van omvang om te kunnen spreken van 'volledige gerechtigdheid tot de mark', welk voorrecht is voorbehouden aan de erfgenamen (grondeigenaren) van de mark. In een zo gewichtige aantekening als die van 8 juni 1602 voormeld [in het markeboek van Stokkum], waarbij het schut- en pandrecht dat Stokkum bezat in het Kerspel-Goor, uitdrukkelijk op schrift wordt gesteld, zouden ook andere Stokkumer rechten in het Goorse kerspel, zoals houthakken, plaggen steken, sprokkelen, poten van telgen, omheinen en dergelijke, stellig zijn vermeld indien ook deze rechten hadden bestaan.

Het recht dat Stokkum bezat in het kerspel Goor laat zich vergelijken met het recht, dat de horigen bezaten

onder de 'Hof toe Lage', welke was gewaerd in de marke Herdingen theyde en weyde'; [333]. Zowel te Lage als te Stokkum kunnen regelmatige overstromingen van de lage gronden (resp. nabij Dinkel en Regge) aanleiding zijn geweest tot het verlenen van dit recht van veedrift in een aangrenzende mark.

Wanneer in 1555 sprake is van „dat erve ende guet genoemt Kevelhamme [zie no. 44 op nevenstaande plattegrond], gelegen in den Kerspel van Goer in de buyschap van Stockem" [334], in plaats van: „in het kerspel en de buyschap Goor", dan is het misverstand omtrent de relatie tussen Stokkum / Kerspel-Goor — hoewel misschien toevallig — een feit. Weliswaar wordt Stokkum hier nog buurschap genoemd (de nabij gelegen buurschap Elzen heeft zich dan al ontwikkeld tot mark met een markegenootschap en een markeboek, dat aangevat in 1549 [335]), de tijd zal aanbreken waarin de opvatting zich doet gelden dat Kerspel-Goor is gelegen onder de marke Stokkum.

De 80-jarige oorlog, begonnen in 1568, laat ook Twente niet onberoerd. In naam van prins Willem van Oranje bezette Willem van de Bergh op 19 juli 1572 de stad Oldenzaal, die echter vier maanden later door de Spanjaarden werd heroverd. In april 1580 valt Oldenzaal opnieuw in Staatse handen, maar na anderhalf jaar zijn de Spanjaarden er weer de baas, die vanuit genoemde stad heel Twente beheersen. Een poging van de Staatsen in het jaar 1581 om GOOR te veroveren, werd na een hevige strijd rond de schansen te Goor door de Spanjaarden verijdeld. De jaren tussen 1580 en 1597 waren voor Twente de moeilijkste, wegens het onderhoud van de Spaanse garnizoenen. In 1597 viel Oldenzaal wederom in Staatse handen. De Spanjaarden keerden echter in 1605 opnieuw in Oldenzaal terug. Een korte periode van rust in Twente brak aan, toen in 1609 het zogenaamde Twaalfjarige Bestand werd gesloten. De op dat ogenblik bestaande machtsverhoudingen zouden worden gehandhaafd. In Twente bleef 't katholieke bolwerk Oldenzaal Spaans en het overige deel van Twente Staats, in welk laatste gebied nu de protestantse Staten van Overijssel aan de touwtjes trokken. Zij beschouwden zich als de nieuwe eigenaar van de oorspronkelijk bisschoppelijke, later keizerlijke en vervolgens (onder Filips II, zoon van keizer Karel V) koninklijke domeingoederen. Weldra vangt nu een ontwikkeling aan van markegenootschappelijke aard, waarbij Stokkum het Kerspelgebied Goor overvleugelt.

Ao. 1611: Holtink 16 Mei, punt 16. „De Erfgenamen verstaan dat de heerlijkheid Diepenheim zowel onder 't Erfholtgerichtsambt Stockum als Kerspel-Goor en buurschap Herike ressorteert;" [Markeboek Stokkum].

Om een idee te krijgen van de toenmalige ontwikkelingen, is het van belang vast te stellen, dat in de voormelde aantekening in het Stokkumer markeboek de nadruk valt op de markegenootschappelijke situatie van Diepenheim. De betrokken erfgenamen zal te verstaan zijn gegeven, dat het holtrichterschap van Stokkum verbonden is aan het Huis Diepenheim, zodat de gelijknamige heerlijkheid samen met Stokkum één holtgerichtsambt vormen. Nieuw is echter, dat behalve de buurschap Herike nu ook de buurschap Kerspel-Goor tot de marke Stokkum wordt gerekend; een maatregel, die de klemtoon zou moeten hebben, maar in de gekunstelde tekst opzettelijk schijnt te zijn verdoezeld. Dat het niettemin ernst is, blijkt nog in hetzelfde jaar (1611), wanneer in verband met een grenskwestie tussen de Stadt Goor en Weddehoen, op de grens van het Goorse kerspel [zie no. 8 op nevenstaande plattegrond] een paal wordt geplaatst door „erholttrichter en goedheren van Stockum;" [336].

Is het de protestantse adel, die hier haar macht organiseert en vergroot in een tijd, toen twisten waren ontstaan over de vraag in welke verhouding de Souvereiniteit op de beide delen van de Overijsselse Staten, teweten Ridderchap en Steden, was vervallen. „Eene vraag in geldelijk opzicht van groot belang, toen zich zeer spoedig de vraag over het vervallen der geestelijke goederen daaraan vastknoopte;" [J. C. Bijsterbos, Versl. en Meded. O. R. & G., 19e stuk (1896) blz. 11].

De gemene kerspelburen hebben ontegenzeggelijk moeite met de idee, dat zij onder de Stokkumer Mark zouden zijn gelegen. (De situatie te Goor was vanouds anders dan bijvoorbeeld die te Ootmarsum, waar Burgemeester en gezworene meente in een adres aan de Landdorst van Twenthe, Unico Ripperda, gedateerd 23 Oct. 1615, verklaren, dat hun stad met de buurschappen Nutter en Olde Ootmarsum een

gemene marke te heide en te weide is; [C.J. Snuij, Versl. en Meded. O. R. & G., 29 (1913) blz. 105]). Meer dan eens moet van hogerhand aan de gemene kerspelburen van Goor worden duidelijk gemaakt dat zij onder de Marke Stokkum zijn gelegen:

Ao. 1618, Markenboek van Stokkum, Holtink 22 Juni. De Erfgenamen verstaan dat 't erve Giminc (horig aan de hof te Goor; red. TP) en Lutke Brugginck (een goed van de pastorie te Goor; red. TP) [zie achtereenvolgens no. 50 en no. 14 op nevenstaande plattegrond] liggen in de Stokkumer Mark, Kerspel Goor."

Ook in 1625 (ongeveer een jaar voordat de verovering van Oldenzaal een eind maakte aan het Spaanse bewind in Oost-Twente) schijnen de kerspelburen van Goor nog halsstarrig te zijn in hun opvatting, zodat een getuigenverhoor wordt gehouden:

„Vraagartikelen voor Gerardt de Gruter, Richter van Kedingen, aan Geert Schulten Averacker [no. 45 op nevenstaande kaart] ende Rutger Brugginck [no. 51 op de kaart]: off niet waar dat sie luiden int Kerspell van Ghoer, liggende onder Stockumer Marke, gebaren ende getagen (geboren en opgegroeid) sint;" [337].

Ten Doesschate voornoemd, aan wie wij dit bericht ontleenen, vermeldt niet, welk antwoord de getuigen hebben gegeven. Duidelijk is echter, dat dit antwoord ontkennend moet luiden wanneer de aanspraken van Stokkum uitsluitend steunen op het recht van schutten en panden in het Kerspel Goor, zoals het markeboek van Stokkum in 1602 vermeldt. Waarschijnlijk zijn het de protestantse Staten van Overijssel geweest, die, als nieuwe eigenaar van de heerlijkheid Diepenheim en van de hoven met bijbehorende erven te Stokkum en Goor, in hun — door de Spanjaarden aangevochten — positie van landsheer en grootgrondbezitter, het gehele gebied, waarin deze eigendommen zijn gelegen, markegenootschappelijk onder één noemer hebben gebracht, teweten die van 'Erholtgerichtsambt Stockum', en wel uit oogpunt van machtsorganisatie. Zij immers zijn het ook, die het ambt van holtrichter in dit gebied erfelijk in leen uitgeven.

Op 15 juli 1637 besloten de Staten van Overijssel tot verkoop van de „Adellijke Havezathe te weten den Casteelbent en andere parcellen gehoort hebbende onder den Huize en Heerlijkheid Diepenheim" aan Henrick Bentinck; [338]. Waarschijnlijk is in deze jaren ook het aan Diepenheim verbonden holt- of markegericht Stokkum verkocht. Blijkens een resolutie van Ridderschap en Steden van 17 mrt. 1643 kreeg Johan Ripperda, die in dat jaar uit handen van de Provincie het ambt van markerichter had ontvangen als een erfelijk leen [339], toestemming om het markerichterambt over Stokkum met de daaraan verbonden ware (aandeel in de woeste gronden) over te brengen op zijn Huis Weldam in het kerspel Goor.

Johan Ripperda tot Weldam voornoemd, dan drost van Twente, werd in 1647 voor de som van 21000 gl. eigenaar van de Hof te Goor; [340]. Daarmee werd hij tevens Hofmeyer van de Hof te Goor; [341]. Uiteraard heeft hij met deze aankoop zijn positie in de buurschap Kerspel-Goor willen versterken. Aangaande de relatie Herike en Stokkum tot besluit van dit hoofdstuk nog het volgende bericht:

Bij 'maechscheijt' op 31 Mei 1646 tussen de kinderen van Adolph van Raesfelt en Bernhardina van den Bongert, genaamd Johan, Wilmert of Wenemar, Lucia Agnes en Maria Elsebe, worden „de Marckelsche, Twen[t]se, goederen en in specie het erve Hulsbeke met de aenhorige gerechtigheyt van Havesaete en het Marckengericht" toegedeeld aan de jongste zoon en dochter.

G. J. ter Kuile, aan wie wij dit bericht ontleenen [342], voegt daaraan zonder nadere verklaring toe, dat het hier gaat om het markegericht van Herike en Stokkum.

In het Schattingsregister van Twente uit 1475 wordt voornoemd erve Hulsbeke aangeduid als 'De Heest' onder 'Marcelo' met de toevoeging: „is e[en] d[i]enstguet myns gnedigen heren;" (daarmee werd de bisschop van Utrecht bedoeld). Voorts is er een aantekening dat de „erentrijcke juffrouw Berendina van den Boogert, wederwe [Adolfh] Raesfelts", tussen wier kinderen in 1646 voormelde boedelscheiding werd opgericht, resideerde op „een holtink van de goedtheeren der Marke Markelo;" [343].

We laten de mededeling van Ter Kuile voor wat zij is, omdat een nader onderzoek aangaande de relatie Markelo-Herike-Stokkum, zo deze heeft bestaan, ons tever van ons onderwerp voert.

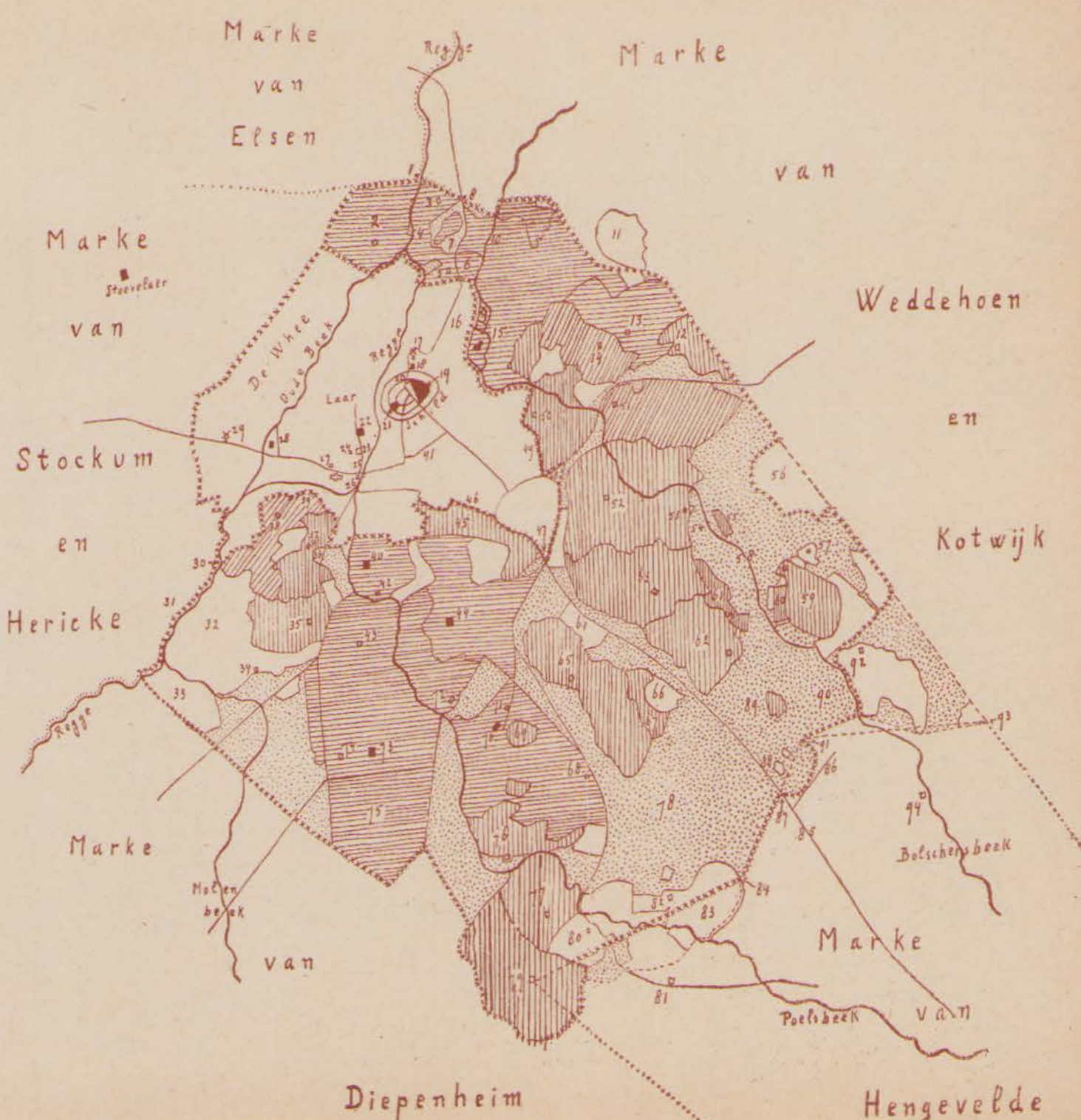
In het volgende nummer: MARKE KERSPEL GOOR (alsmede voetr.)

GRONDBEZIT KERSPEL GOOR

(naar gegevens van A. ten Doesschate)

- xxx oude markegrens
 --- latere markegrens
 ... grens tussen omliggende marken
 = havezaten
 || erven horig onder de hof te Goor
 /// pastoriegoederen
 ■ gemeene markegronden

- 1) plaats van marke-grenssteen, 'aan de Regge, in het hooiland de Vree'; in 1938 nog aldaar gelegen [VORG. 54 (1938) blz. 31].
- 2) ao. 1382: erve Sprokreef Kerspel Goor [RR 53, blz. 766]; in 1382 vermeld als bezitting van Huis Hekeren [VORG. 54 (1938) blz. 23]. In een proces dat Douairière Bentinck tot Hekeren, de bezitster van het Sprokreef, van 1799 tot 1807 voert met de stad Goor, wordt verklaard dat het erve gehoord onder 'het Carspel van Goor' [Drosten Archief, Rijks Arch. Ov.]. In 1818 wordt in het Markenboek van het Kerspel Goor vastgesteld dat de grens tussen de Marken Kerspel Goor en Weddehoen zal lopen: „Vanaf een steen aan de Regge in het hooiland de Vree onder het Erve Sprokreef”.
- 3) ao. 1601: erve Notteberg kerspel Goor [Verponding Twenthe]. Notteberg behoorde vanouds onder Hekeren [VORG. 54 (1938) blz. 31].
- 4) Spoeltmors, stuk land. Het Markenboek van Kerspel-Goor vermeldt uitdrukkelijk: De Varkensvoord (zie no. 7) en Spoeltmors behoreen tot Carspel Goor, en niet tot de Stad Goor. [VORG. 54 (1938) blz. 32].
- 5) ao. 1601: erve Dambrink kerspel Goor [Verponding Tw.]. Dambrink behoorde waarschijnlijk oorspronkelijk onder de havezate Hoevel, later echter onder Hekeren [VORG. 54 (1938) blz. 31]. In 1630 wordt in „Vraagartikelen” voor den richter van Diepenheim ter instantie van de Stad Goor gevraagd: „off niet de Erven Dambrinck, Suckhorst (no. 37) ende anderen liggen in die Wigbold der Stadt Goor, ende evenwel bij die Büren contribueren.” Ten Doesschate: Uit het feit dat deze erven 'bij die Büren', dat wil zeggen in het Kerspel, schatting betaalden, blijkt wel, zoals trouwens voor de Suckhorst wel vaststaat, dat de Stad Goor in dezen al te begerig was; [VORG. 54 (1938) blz. 32]. In 1754 en 1765 wordt uitdrukkelijk gesproken van het Erve Dambrink in 't Carspel Goor [50e penning Gericht Kedingen, Rijks Ar.].
- 6) hoog stuk grond 'den Dam'; vroeger waarschijnlijk het leengoed ten Dam dat van 1382 tot 1828 in het Kerspel Goor was gelegen; [1382: RR blz. 757; 1457: Tijdsch. Reg. IV, blz. 59; 1828: Van Doorninck, Geslachten. Aantekeningen, blz. 107], terwijl het in 1729 en 1731 onder het Stadswigbold wordt gerekend [Landmetersboek van Goor, OAG inv. no. 115].
- 7) ao. 1731: de Varkensvoort, in het Landmetersboek van 1731 onder 't Wigbold (stadsgebied van Goor) gemeten, terwijl in het Markenboek van Kerspel-Goor in 1821 uitdrukkelijk wordt vermeld: 'De Varkensvoord en Spoeltmors (zie no. 4) behoreen tot Carspel Goor en niet tot de stad Goor'. Op de kaart van gemeene markegronden in 1820 wordt o.m. de Varkensvoord aangegeven als behorende aan de Marke Kerspel-Goor.
- 8) plaats van marke-grenssteen, 'op het GOORSCH BROEK achter de Varkensvoord' [VORG. 54 (1938) blz. 31].
- 9) erve Bronninkreef, in 1382 vermeld als bezitting van Huis Hekeren [VORG. 54 (1938) blz. 22, 40].
- 10) Olijbeek [VORG. 54 (1938) blz. 31].
- 11) 'de Dam van het Geuzendam'; [VORG. 54 (1938) blz. 21].
- 12) ao. 1385: erve Gurselingdam (Gosendam / Geusendam), horig onder de Hof te Goor [RR 54]. Evenzo in 1494. In 1557 wordt er van gezegd: ende zijn Kemerlingen s'haeves Oltmarsen [R.]. Ook in 1683 en 1745 is het een kamerling-goed van Ootmarsum [VORG. 54 (1938) blz. 25]. In 1821 is de oostgrens van het Geuzendam 'kwestig'. Voorgesteld wordt om als Markenscheiding aan te nemen de grens tussen de Schoutambten Delden en Markelo [MKG]. Dit is de latere gemeentegrens.
- 13) erve Senkeldam, in 1450 vermeld als bezitting van Huis Hekeren; [VORG. 54 (1938) blz. 22].
- 14) 1601: erve Klein Brugginck, in voormeld jaar genoemd als behorend 'totte pastorie' [Verponding Twenthe]. Zie voorts no. 51.

- 15) Huis Hekeren. In de eerste helft van de 14e eeuw wordt genoemd Godefridus de Gore, en in de tweede helft Lijzabeth van Gore, die gehuwd was met Godert van Hekeren. Gewoonlijk neemt men aan dat Lijzabeth de dochter was van Godefridus de Gore, en dat zij de oudst bekende bezitters van dit Huis zijn geweest, dat aan Godert van Hekeren zijn latere naam ontleende, maar ook wel Huis te Goor werd genoemd. Vanaf 1412 is Hekeren in het bezit van de Van Coeverden's, die evenals alle latere bezitters steeds Borchmannen heten [VORG. 54 (1938) blz. 39-40; zie ook Tw. Post van april 1973]. In 1382 hout Godert van Heker voor borchleen to Goer den Broningreve (no. 9) ende den Wiinkamp (no. 41); beide behoren in latere tijd nog onder de leengoederen v. Hekeren. Ao. 1460: Reindt van Coeverden door de bisschop beleend met het Huis te Goor, de hof te Broningreve, de Wiinkampen, etc.; [1382: RR blz. 778; 1460: Tijdsch. Reg. D. blz. 123]. De belening geschiedt hier zonder de toevoeging van 'Borchleen', dus als gewoon Stichts leen, daar de bisschoppelijke Borg te Goor op het einde der 14e eeuw was verwoest en niet herbouwd; [VORG. 54 (1938) blz. 48].
- 16) stuk grond, genaamd 'den Hagen', vanouds behorend onder Huis Hekeren; [VORG. 54 (1938) blz. 51].
- 17) Coeverdens Windmolen (zie onder no. 18 in deze lijst).
- 18) havezate Hoevel, gelegen bij Het Schild. „Roeloff van Hoevel, die in 1394 wordt genoemd, woonde op het Kasteel de Hoevele, gelegen ter plaatse waar nu nog de molen (no. 17) van Goor staat” [Genealogie van Hoevel, verschenen in 1869]. En elders (in voornoemde Genealogie?): „de Hoevele te Goor tusschen de Molenpoort (no. 20) en Coeverdens Windmolen (no. 17)”. In de Rekeningen der Confiscatiën in Salland en Twente wordt gezegd: 1583/84 „Het huys den Hoevel dewelck afgebrant is, ende sijne landerijen daeronder gehorende, soe bauwlandt als weijlandt, liggen alles ongebauwet” [Bijdragen Gesch. Ov. M blz. 222]. In 1587 komt onder 's Konings vijanden

voor: Roeloff van Hoevel, die laest op zijn huys bij Goer gewoont ende vertrocken is [Bijdr. Gesch. Ov. D blz. 177]. Op de kaart Van Deventer is tussen de Molenpoort en de molen ten Oosten van de weg slechts één, niet zeer groot, huis (no. 18) aangegeven; (zie voor deze kaart Tw. Post van sept. 1972, blz. 35 of van juni 1973, p. 69). Het groote stuk grond dat juist op die plaats ligt, heet in de 17e en 18e eeuw 'de Hoffte': ao. 1767: een stuk lands, de Hoffte onder het Wigbold gelegen, even buiten de plaats, aan de Meulenstrate [Hyp. Transporten Goor; Rijks Arch.]. Ao. 1771: Wolter Jan ten Bloemendal zijn huis (no. 20 op bovenstaande kaart) naast de soogenaamde Hoffte kennelijk gelegen [Hyp. Transp. Goor; R.A.]. En nu blijkt in oudere stukken aan dit stuk grond de naam Hovel nog te zijn verbonden geweest: ao. 1649: Bernhard tho Noever heeft in de Wigbold 'de Hovels Hoffte' met die annexe hooijmeden ende gaerden achter die Molle [Hyp. Transp. Goor; R.A.]. Dit is dus wel een duidelijke aanwijzing voor de stelling dat hier de Hovel heeft gelegen, aldus A. ten Doesschate. Waarschijnlijk hebben de Van Hoevel's dit huis bewoond van 1382 tot 1584. Willem van Hovele komt als Borchman voor in 1497 en 1515; hij bezit echter terzelfdertijd ook het Olijdam, zodat niet is uit te maken aan welk van beide huizen hij het praedicaat borgman ontleent; [VORG. 54 (1938) blz. 46]. NB. Ook aan 'den Thijendijck' (no. 25) lag een stuk land genaamd 'de Hoffte'.

- 19) bisschoppelijke Burcht te Goor; [VORG. 54 (1938) blz. 48 en 53].
- 20) de Molenpoort (zie onder no. 18 in deze lijst). Voorts ter aanduiding van 'Wolter Jan ten Bloemendal zijn huis' (zie onder n. 18 deze lijst).
- 21) bisschoppelijke Hof te Goor.
- 22) havezate van Thije. Onder de Borchmannen van Goor komt van 1263 tot 1515 veelvuldiger dan één andere naam die van Van Thije voor, en wel:
 - 1263: Jacob en Nicolaes van Thije,
 - 1278: Jakob de Thije; [gebr.;
 - ± 1310: Coip van den Tie en Hardekijn van den Thije;

- 1326: Hardekien van den Tije;
- 1336: Jhan van Tije;
- 1382: Jan van Thije;
- 1388: Coenraet van den Tjighe,
- 1515: Berent van Tije.

Van de bovengenoemde Borchmannen wordt als woonplaats alleen vermeld: 1382: Coenraet van Thie hout dat huys ten Thie in den Kerspel van Aldenzale [RR blz. 783] en 1382: Jan Thije hout de Stuwelhof vor borchleen to Goer, in den Kerspel van Markel; [RR blz. 779]. Van de overigen wordt geen leengoed in de buurt van Goor opgegeven; toch maakt het grote aantal malen dat de naam onder de Borchmannen voorkomt het waarschijnlijk, dat er zulk een Huis ten Thije in de nabijheid van Goor moet zijn geweest. Naar mijne mening, aldus Ten Doesschate, heeft inderdaad een huis (no. 22 op bovenstaande kaart) van deze naam gelegen in het Laar aan de Regge in het Wigbold van Goor, en is dit in de 16e eeuw verdwenen. Deze onderstelling berust op de volgende gegevens: 1508, 11 Mei: Berent van Tije, die in 1518 (hierboven noemt Ten Doesschate het jaartal 1515; red. TP) als Borchman wordt genoemd, heeft aan de St. Petruskerk te Goor verkocht twee mud winterrogge wt den Tije alst is ghelegen beneven de beecke ende dat Laer; [OAG inv. No. 394]. 1601/02: Er worden 13 verschillende stukken grond genoemd „ijn de vrijheid und wigbold van Goer, gehorende tot de havezate van Thije,” [Verponding Twenthe]. Zo bijvoorbeeld: „1601: Gerrit Hilderinck een kempken van 3 schepel geseij, behoert tot de havezate van Thije, daervan jarlix an den Amptman der selve gronden betaelt 2 1/2 daler.” Van alle 13 stukken wordt de pacht aan de Amptman betaald; er komt in deze tijd geen ten Thije meer als eigenaar voor.

„1651: De eijgenaers in 't Laer hebben een gemeijne wech over den Thijendijck (no. 25) nae 't Laer.” „1659: De Erven Joan te Noever verkopen het land die Hoffte (no. 23) tusschen de Landerijen van de Weme (no. 24) en den Thijendijck (no. 25). Die voerwegh daer-

- toe is gaende over den Thijendijck na het Laer [Hyp. Transp. Goor; Rijks Arch.]. NB. Ook aan de Meulenstrate lag een stuk grond genaamd 'de Hoffte' of: 'de Hovels-hoffte' (zie onder no. 23 in deze lijst; red. TP).
- „1721: Gerhardus Helmich verkoopt namens Warnerus Hoefslach aan Willem seemsmaker seker stukke lands genaamt de huisplaatse van den Thije met sijn visscherijen, oude en nieuwe geregtigheid, onder deze Stads Wigbold.
- In 1788 wordt onder het versterf van Egbert ten Thije nog aangegeven: 'den gaerden de Thije genaamt in het Laer' [50e penning Goor].
- Ik acht het daarom zeer waarschijnlijk, aldus Ten Doesschate, dat het huis (no. 22), dat Van Deventer (dit is de kaartenmaker Jacobus van Deventer; red. TP) op de linkeroever van de Regge op die plaats afbeeldt (zie Twentse Post van sept. 1972, blz. 35, of van juni '73, blz. 69; red.) het Thije is, en dat de vierkante gracht (no. 23) die voorkomt op de kadasterkaart van 1825 hetzelfde is als „de visscherijen van de huisplaatse van den Thije” van 1721.
- 23) stuk land, genaamd 'die Hoffte'; voorts teraanduiding van 'de vierkante gracht (-) van de huisplaats den Thije' (zie onder no. 22 in deze lijst).
- 24) 'Landerijen van de Weme' (zie onder no. 22 in deze lijst);
- 25) 'den Thijendijcke' (zie onder no. 22 in deze lijst);
- 26) huis aan de westzijde van de Stoetenbrug over de Regge, dat nog in 1800 is „beswaard met een uitgang aan den Hof te Goor op Paasschen van vier stuivers 8 penningen” [VORG. 54 (1938) blz. 53]. Zie ook onder no. 27 in deze lijst.
- 27) het huis de Swaan tegenover de kerk (in de nieuwestad van Goor; red. TP) dat in 1770 wordt verkocht „met een uitgang van vijfde halve stuivers in den Hof te Goor; [Transportregister Goor, R.Arch.]. Uit rentmeestersrekeningen vanaf 1385 t/m 1804 blijkt, dat vele huizen in het stadsgebied van Goor tinsplichtig waren omdat ze waren gebouwd op grond behorende onder de Hof te Goor [VORG. 54 (1938) blz. 52 - 53]. Zie ook onder no. 28 in deze lijst.
- 28) havezate Scherpenzeel, in 't Stads-wigbold van Goor. De bezitters komen niet onder de Borchmannen voor; alleen luidt de laatste naam in de lijst van „die Borchsaten te Goer” van omtrent 1310: „ende 't Kint van Scarpenzeel”; [RR blz. 58]. De latere bezitters zijn Leenmannen van het Sticht: „1382: Willem van der Lare die jonghe hout dat Scharpenzele mit sine toebehooringhe in den Karspel van Gore;” [RR blz. 765].
- 29) de Stoevelaarsche molen [VORG. 54 (1938) blz. 30].
- 30) zie onder no. 39 in deze lijst.
- 31) Heriker Meene; zie onder no. 32 in deze lijst.
- 32) Nijehuiser Meene, groot stuk grasland aan de Regge, nabij het erve Nyehues in der Waterwyck (no. 35). Oudtijds gemeene grond, maar als zodanig niet genoemd op de kaart van gemeene markgronden uit 1820. Het land aan de overzijde van de Regge (no. 31) werd Heriker Meene genoemd. Deze en andere gronden langs de Regge liggen zeer laag en werden dikwijls overstromd, zodat zij destijds niet geschikt waren voor bewoning. Van het iets noordelijker gelegen stuk de Whee wordt in 1800 gezegd: „De Wehe is zeer laag en week, voor den voetganger meestentijds onbekwaam om droogvoets daarover te kunnen gaan;” [Rijks Archief, Drostent Archief; Proces 1799 - 1807]. Deze gehele oeverstrook werd het Waterland en de Waterhoek genoemd; dwars er doorheen was het nodig de verhoogde Bandyk te leggen; [VORG. 54 (1938) blz. 36].
- 33) stuk grond ten zuiden van de Molenbeek, waarvan door de geërfden van Diepenheim in 1818 werd bevestigd, dat het tot hun Marke behoorde [MKG, Holtink 1818].
- 34) Roesink, klein boerenbedrijf, vermoedelijk ontstaan uit een katerstede evenals waarschijnlijk de Bonerije (no. 80) en het boerderijtje Het Moerwinkel (no. 57); [VORG. 54 (1938) blz. 36 - 37]. Zie ook onder no. 88 in deze lijst.
- 35) ao. 1385: erve Nyehues in der Waterwyck, horig onder de hof te Goor; [RR 54]. Nijhuis in de Waterwijck betaalt in 1385 en 1494 [R] in de Hof te Goor alleen 1 modius fabarum (1 mud bonen). In 1385 staat er bij geschreven: possidet meijerus de Gore, hetgeen waarschijnlijk betekent dat dit erf aan hem verpand was; [RR CXX]. Spoedig daarna schijnt het uit het Hofverband te zijn ontslagen. In 1402 verkoopt Hermen ten Mersche aan Willem van den Laer de helft van het erf to den Nijgenhus in de Waterwyck [OAG Inv. No. 424]. In 1448 verklaart de Bisschop van Utrecht het goed, dat eertijds aan het St. Georgii-altaar in de kerk te Goor was geschonken, tot een kerkelijk beneficium. Het heet verder een kerkengoet en behoort aan de St. Georgii vicarie; als overblijfsel van het mud bonen dat het in de Hof te Goor moest opbrengen, wordt in 1548 nog vermeld: K.e Mat. hefft daer uith boenen [VORG. 47 (1931) blz. 300 en 309]. Nog in 1744 wordt het kerkengoed genoemd. In 1763 en 1769 wordt het op de Markevergadering van Kerspel Goor vertegenwoordigd door Burgemeesters van Goor, en in 1807 wordt het goed door Collatoren van de kerk te Goor aan het Weldam verkocht blijkens een stuk berustende op kantoor Weldam.
- 36) stuk grond (op de bij dit artikel afgedrukte kaart niet-gearceerd), dat vermoedelijk vóór 1820, toen de kaart van de gemeene markgronden werd vervaardigd, tot deze gronden heeft behoord, maar door ontginning daaraan werd onttrokken [VORG. 54 (1938) p. 34-35].
- 37) ao. 1385: erve Suchorst, horig onder de Hof te Goor [RR 54]. Na 1630 genoemd: Sukhorst of Wessels, na 1806 Harwessel. Volgens een kaart van plm. 1775 op R.Ar. Overijssel lag het toenmalige huis iets zuidelijker dan het tegenwoordige en was het rondom door een gracht omgeven. In 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van Rijks Domeinen [VORG. 54 (1938) blz. 24 - 25].
- 38) ao. 1365: erve Heijnck, aanvankelijk horig aan de bisschop, sedert 1365 horig aan de kerk van Goor: 'Item soe sal die Kercheer van Ghior holden enen cappellain, den borchmannen misse te spreken, soe wann sij begeren, ende halden nae sijne macht een peert, dair hij mede rijde soe wans die borchmans noit (behoefte) is. Ende dairumme is gewedemet ende gegeven in die Kircke tot Ghior van unse Stichts gude dat huys toe Brunsbruggen (no. 51 op de kaart) ende dat huys toe Heijnck mit luden ende mit allen hoeren tobehoernisse, alsoe dat die lude ghen dienst doin en sullen dan als der Borchmanne eygen lude;’ [VO blz. 252]. Kort voordien was het erve Heijnck aan de kerk van Goor geschonken: 'Wi scepenen tu ghiet dat vor ons kwam Ghert der to Hindershus plach to wonene, ende gaf um eigen den papen thoe Ghore den ghude to Heijnck' [RA Voluntaire Akten Goor, blz. 75]. In 1388 zijn de bewoners horig in de Kerk te Goor [OAG, Inv. no. 390, 391, 392]. In 1601 is het Kerkengoet [Verpondinge Twenthe]. In 1617 behoren de inkomsten ervan tot de pastorie van Goor; [OAG, Inv. no. 404]. In 1662 wordt een nieuw huis gebouwd op Heynck in Goor, tot de pastorie aldaar behorende [Resolutiën Gedeput. Staten]. Ook dit erve komt daarna aan de Provincie, die het in 1796 verkoopt [Transporten Kedingen, Rijks Archief].
- 39) inham, waarmee de gemeente Markelo tot in de nabijheid der Herv. Kerk te Goor de gemeente Goor binnendrong. Bij een grenswijziging tussen Goor en Markelo in 1880 heeft men de twee zuidelijkste punten (nos. 30 en 47) van de gemeente Goor door een rechtlijnig verenigd, waardoor de oude grens tussen het Stads Wigbold en de erven Heynck (no. 38), Suchorst (no. 37) en Scholten Averacker (no. 45) langs de Malbergsbeek (no. 46) kwam te vervallen. In verband met de aanleg van 't Twentekanaal werd de zuidgrens nog iets naar het zuiden verplaatst; [VORG. 54 (1938) blz. 33 - 34].
- 40) havezate Olydam. Ao. 1382: Leenmannen van het Sticht: 'Item Rolif van Hovele hout den Dam, den Bromeldam ende den Olychdam ghelegen in den Kerspel van Goer' [RR 757]. De van Hoevell's blijven bezitters tot in de 16e eeuw. Een van hen, Willem van Hoevell, komt in 1497 en 1515 als Borchman voor. Sedert 1648 hoort het Olydam onder het Weldam; [VORG. 54 (1938) blz. 43].
- 41) ao. 1382: den Wiinkamp; (zie onder no. 15 in deze lijst).
- 42) erve Poel, vanouds behorend onder havezate Olijdam [VORG. 54 (1938) blz. 22].
- 43) erve Bruijl, vanouds behorend onder havezate Weldam [VORG. 54 (1938) blz. 22].
- 44) havezate Kevelham, later behorend tot het Weldam (no. 73). Ao. 1382: 'Item Willem Splinter van den Weldam hout den Kevelham vor een borchleen te Goer' [RR blz. 779]. In de 15e en 16e eeuw bezitten de van Beckum's het steeds als borchleen, ofschoon de bisschoppelijke Borg te Goor op het eind van de 14e eeuw werd verwoest en nimmer herbouwd. Na in 1459 in één hand te zijn gekomen met het Nijenhuis (Diepenheim), komt Het Kevelham in 1574 door het huwelijk van Swane Swaefken, een afstammeling van de van Beckum's, erfdochter van het Nijenhuis en het Kevelham, in het geslacht der Van Hoevell's. De latere eigenaars van het Nijenhuis noemden zich daarom Borchman van Goor, ook ná 1706, wanneer Kevelham uit hun bezit is geraakt. Zo wordt nog in een proces, gevoerd in 1759, gezegd: „De Grave van Wassenaer, Heer tot Twickel en Weldam, R. baron van Hoëvell tot Nijenhuis, I.H. van der Wijk tot Stoëvelaer, in qualiteit als wegens voors. hare Have-saten Borgmannen van de Stadt en Kerke van Goor;” [Drostent Archief, Proces 1759-1778; R.Ar.]. Dr. A. ten Doesschate bestrijdt de juistheid daarvan. De titel Borchman van Goor kwam aan de Hoevels tot Nijenhuis slechts toe, zolang zij eigenaars waren van het Borchleen Kevelham, dus tot 1706. Het huis heeft waarschijnlijk gelegen op de plaats die nu nog het Hooze Huis wordt genoemd; (no. 44 op de hierbij afgedrukte kaart). Bij de telling der huisgezinnen in 1748 worden na elkaar vermeld: Kleyne Kevelham, Grote Kevelham, en de hoge huisplaatse. Bij de opgave van de goederen van het Weldam [50e Penning Kedingen] in 1751: Groot Kevelham, Klein Kevelham, het Huis Kevelham. Beide eerstgenoemde zijn nu nog bestaande boerderijen; het Huis Kevelham is klaarblijkelijk het Hooze Huis; [VORG. 54 (1938) blz. 40, 41 en 49].
- 45) ao. 1385: erve Scholten Averacker, horig onder de Hof te Goor [RR 54]. Na 1741 gesplitst in Groot- en Klein Scholten. Van 1760 tot de verkoop aan Huis Weldam in 1821 wordt de bezitter van Huis Wegdam 'Eigenaar' van het erve genoemd [VORG. 54 (1838) blz. 24]. Ten Doesschate merkt op: „klaarblijkelijk was hij alleen eigenaar van het gebruiksrecht [HRT, blz. 82]. Hij had het 5 Febr. 1760 gekocht van Baron Mulart van Bakenhagen (gelegen bij Delden) en Ritmeester Mulart [50e penning Kedingen, R. Ar. Ov.].” Zie voor dit erve ook het eerstvolgende nr. Tw. Post: 'Stad en Wigbold Goor'.
- 46) de Malbergsbeek [VORG. 54 (1938) blz. 33].
- 47) zie onder no. 39 in deze lijst.
- 48) 'de Botkoele' [VORG. 54 (1938) blz. 29].
- 49) beekje, dat de oude grens vormde tussen het Wigbold (stadsgebied van Goor) en het erve Gymynk (no. 50). Deze oostgrens werd bij een grenswijziging in 1880 door een rechte lijn vervangen [VORG. 54 (1938) blz. 32].
- 50) ao. 1385: erve Gymynk, horig onder de Hof te Goor [RR 54]; in 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van 's Rijks Domeinen [VORG. 54 (1938) blz. 24].
- 51) 1365: erve Brunsbruggen (Brugink), aanvankelijk horig aan de bisschop, sedert 1365 horig onder de kerk van Goor [VO blz. 252]. Zie ook onder no. 38 in deze lijst. Gelegen bij de Brug over de Bolscherbeek, aan de oude weg van Goor naar Delden. In 1599 spreekt Hermannus Busschoff, pastoor te Goor, in een brief van: 'mijnen meijer Rutger Brugginck' [OAG Inv. no. 371]. In 1601 behoren Rotger Brugginck op Groot Brugginck (no. 51 op de kaart) en Geert Brugginck op Klein Brugginck (no. 14) 'totte pastorie'; [Verpondinge Twenthe alsmede in 1617: OAG Inv. no. 404]. Later komen beide aan de Provincie en worden door deze in 1797 verkocht [Transp. Kedingen, R.Ar.].
- 52) ao. 1385: erve Magnum Meerhem (Groot Meerhem), horig onder de Hof te Goor [RR 54]; zie ook Klein Meerhem hieronder.
- 53) ao. 1385: erve Parvum Meerhem (Klein Meerhem), horig onder de Hof te Goor [RR 54]. Luttik Mer-
- hem wordt in 1580 voor het laatst afzonderlijk genoemd; sedert 1601 zijn Klein en Groot Meerhem vermoedelijk verenigd en wordt uitsluitend nog gesproken van: het erve Merum. Na aankoop in 1789 van het bouw- en erfrecht door de Provincie, wordt het erve in 1803 publiek verkocht [VORG. 54 (1938) blz. 24].
- 54) de moerassen van de Bree [VORG. 54 (1938) blz. 55].
- 55) stuk grond, in latere tijd toegevoegd aan erve het Reef (no. 61).
- 56) erve Het Moerwinkel, borgleen van Goor, oorspronkelijk in het Kerspel Delden, later in het Kerspel Goor gelegen evenals het erve Het Boswinkel (zie onder no. 82). Ao. 1382: 'Rolof van den Damme hout to borchleen to Gore dat Moerwinkel in den Kerspel van Delden' [RR blz. 777]. Ao. 1490: 'Jutte, Johan Sticken dochter, wordt beleend met de Weldam en het Moerwinkel in het Kerspel van Goor, tot een borgleen te Goor, gelijk die van Sebelinge van het Gesticht teleen gehouden hebben' [Tijdsrek. Register]. De oudste markegrens liep dus westelijk om het Moerwinkel heen. Klaarblijkelijk is de latere markegrens dwars door het erve gelegd; op de waterschapskaart worden thans nog de landerijen aan de Deldense zijde van de grens aangeduid als Moerwinkel. Het iets meer zuidelijk gelegen boerderijtje (no. 57) dat tegenwoordig Het Moerwinkel heet, was, zoals op de kaart is te zien, zeer gering van omvang en geheel door markgrond omgeven en dus blijkbaar slechts een katerstede [VORG. 54 (1938) blz. 37]. Het Moerwinkel behoort sedert 1490 onder Het Weidam.
- 57) het Moerwinkel, klein boerenbedrijf, waarschijnlijk ontstaan uit een katerstede evenals vermoedelijk Roesink (no. 34) en de Bonerije (no. 80); [VORG. 54 (1938) blz. 36 - 37]. Zie ook nos. 88 en 56 in deze lijst.
- 58) de Bolscherbeek [VORG. 54 (1938) blz. 29 en 55].
- 59) ao. 1385: erve Hellekote, horig onder de Hof te Goor [RR 54]. In 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van Rijks Domeinen [VORG. 54 (1938) blz. 24 - 25].
- 60) stuk grond, in latere tijd toegevoegd aan erve het Reef (no. 61).
- 61) ao. 1385: erve het Reef (of Rief), bodegoed van de Hof te Goor; [RR 54]. In de verschillende rekeningen wordt het Reef tot het einde van de horigheid toe (plm. 1811) steeds bodegoed genoemd. Nog in 1775 is een stuk getekend: 'Ik ondergeteekende Hofboode des Hoozes Goor, Arent Reyf.' In tegenstelling met de bodgoederen van de Hof Ootmarsum, die alle volgewaarde erven waren, maakt het Reef meer de indruk oorspronkelijk een kottier te zijn geweest, die zich tegen de gronden van Groot- en Klein Hengel (nos. 63 en 62 op bijgaande kaart) had gevestigd, en aan wie later drie stukken grond (nos. 55, 60, 67) zijn toegevoegd. Met deze tezamen was het erve in 1775 slechts 11.9 Rijnlandische morgen groot, terwijl de gewaarde hoeven als regel 16 morgen gronds bezaten, dat is ongeveer 13 HA [Engelen van der Veen, Overijssel, blz. 189]. In 1829 werden de horige rechten van het Reef afgekocht [VORG. 54 (1938) blz. 28].
- 62) ao. 1385: erve Parvum Hengelo (Klein Hengel[o]), horig onder de Hof te Goor [RR 54]. In 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van Rijks Domeinen; [VORG. 54 (1938) blz. 24 - 25]. Zie ook onder no. 89 in de lijst.
- 63) ao. 1385: erve Magnum Hengelo (Groot Hengel[o]), horig onder de Hof te Goor [RR 54]. In 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van Rijks Domeinen; [VORG. 54 (1938) blz. 24].
- 64) zie onder no. 36 in deze lijst.
- 65) ao. 1385: erve Duscote, horig onder de Hof te Goor [RR 54]. In 1829 koopt de meyer de horigheidsrechten af van Rijks Domeinen. In 1846 is het erve verkocht aan Twickel [VORG. 54 (1938) blz. 24 - 25].
- 66) zie onder no. 36 in deze lijst.
- 67) stuk grond, in latere tijd toegevoegd aan erve het Reef (no. 61).
- 68) erve Krooshoop, vanouds behorend onder Huis Wegdam [VORG. 54 (1938) blz. 22].

VERVOLG VAN DEZE LIJST
ALSMEDE VERKLARING VAN
DE AFKORTINGEN IN HET
VOLGENDE NR. „TW. POST”.